

Značaj igre na otvorenom za suvremeno dijete

Busija, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:806551>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

NIKOLINA BUSIJA
DIPLOMSKI RAD

ZNAČAJ IGRE NA OTVORENOM
ZA SUVREMENO DIJETE

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
Zagreb

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Nikolina Busija

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Značaj igre na otvorenom za suvremeno dijete

KOLEGIJ: Suvremeno djetinjstvo

MENTOR: prof. dr. sc. Anka Jurčević Lozančić

Zagreb, rujan 2022.

Sažetak:

U ovome radu opisuje se značaj igre na otvorenom djece rane i predškolske dobi s posebnim naglaskom na sagledavanje izazova suvremenog odrastanja i igre u prirodnom okruženju. Intenzivne promjene društva dovele su do izmijenjenih uvjeta odrastanja djece te se njihova igra na otvorenom često ograničava i kontrolira. Djeca tako sve češće postaju pasivizirana, motorički nespretna te lako odustaju od rješavanja brojnih izazova s kojima se u suočavaju, što se negativno odražava na njihov u cjeloviti razvoj. Pozitivan odgovor na međunarodnu zabrinutost zbog udaljavanja djece od prirode promicanje je djetetovog prava i potrebe na igru, istraživanje i učenje u neposrednom dodiru s prirodnim okolišem koji rezultiraju mentalno snažnom i otpornom djecom. Povratak prirodi nužan je radi boljeg razumijevanja i očuvanja prirode te sretnijeg djetinjstva obilježenog raznovrsnijom igrom obogaćenom prirodnim elementima i iskustvenim učenjem na kreativan, slobodan i prirodan način. Igra i kreativnost pružaju djeci brojne mogućnosti vježbanja i isprobavanja njihovih ideja na različite načine. Cilj rada je osvijestiti značaj vrijednosti i interakcije djeteta s prirodom okolišem te poticati cjelovit razvoj djeteta boravkom u prirodnim okruženjima. Odgojitelji trebaju osigurati djetetu mogućnosti visoko kvalitetne igre na otvorenom koja će poticati otpornost djece i povećavati kvalitetu njihova odrastanja.

Ključne riječi: suvremeno dijete, izazovi suvremenog odrastanja, igra na otvorenome.

Summary:

This paper describes the significance of outdoor play for early and preschool children, with special emphasis on considering the challenges of modern growing up and playing in a natural environment. Intense changes in society have led to changed conditions of growing up, so outdoor play is often restricted and controlled. Children thus increasingly become passionate, motorically clumsy and easily give up on solving the many challenges they face, which negatively affects their overall development. A positive response to the international concern about children's distance from nature is to promote the child's right and need to play, explore and learn in direct contact with the natural environment, resulting in mentally strong and resilient children. Returning to nature is necessary for a better understanding and preservation of nature and a happier childhood characterized by more diverse play enriched with natural elements and experiential learning in a creative, free and natural way. Play and creativity provide the child with numerous opportunities to practice and try out his ideas in different ways. The aim of this paper is to raise awareness of the importance and value of the child's interaction with nature and the environment and to encourage the overall development by staying in natural environments. Preschool teacher should provide children with opportunities for high-quality outdoor play that will encourage the child's resistance and the quality of his upbringing.

Keywords: modern child, challenges of growing up, outdoor play.

SADRŽAJ

<i>Uvod</i>	1
1. Kontekst odrastanja suvremenog djeteta	2
1.1 Izazovi suvremenog društva	3
1.2 Suvremeno djetinjstvo	4
1.3 Urbano djetinjstvo i komercijalizacija djetinjstva	5
2. Značajke suvremenog roditeljstva	6
2.1. Digitalno roditeljstvo	6
2.2. Distraktibilno roditeljstvo	7
2.3. Helikopter roditeljstvo	7
2.4. Hiperinvolvirano roditeljstvo	7
2.5. Popustljivo roditeljstvo	8
3. Suvremeno shvaćanje djeteta	9
3.1. Pedagogijsko shvaćanje djeteta	9
3.2. Dijete kao subjekt vlastitog razvoja	10
3.3. Suvremena pedagoška paradigma	11
4. Značaj igre na otvorenom	12
4.1. Povijest odgoja i obrazovanja na otvorenim prostorima	14
4.2. Održivi razvoj u suvremenoj odgojno-obrazovnoj praksi	15
4.3. Učenje i istraživanje u prirodnom okruženju	16
4.4. Utjecaj igre na otvorenom na cjeloviti razvoj djeteta	19
4.5. Senzorna integracija u prirodi	20
4.6. Paradigma avanturističkog iskustva u igrama na otvorenom	21
Zaključak	24
Literatura	25

Uvod

Suvremeni izazovi odrastanja djece rane i predškolske dobi otežavaju razvoj kvalitetnih temelja za ovladavanje budućim izazovima. U današnje vrijeme raste zabrinutost zbog povezanosti niske razine tjelesne aktivnosti i zdravstvenih problema u djece, o čemu svjedoči i Svjetska zdravstvena organizacija koja navodi da je sjedilački način života u modernim društvima globalan problem (WHO, 2010). U okviru suvremenih društvenih i ekonomskih promjena mijenja se odnos prema djetinjstvu koji ima za posljedicu promijenjen pristup i shvaćanje odgoja i obrazovanja djece (Bašić, 2012). Problematiziraju se promjene u obitelji i roditeljstvu u razvijenome svijetu, a koje neminovno utječu na odnose između roditelja i djece te na samu prirodu odgoja u obitelji. Naglasak je na roditeljskoj ulozi, kao jednoj od najvažnijih uloga u životu pojedinca, a koja se nalazi pod snažnim utjecajem društvenih promjena. Logične posljedice suvremenog načina života upućuju na konstataciju da što su odrasli udaljeniji od prirode, to će sve manje poticati djecu da se s prirodom upoznaju (Schepers i Van Liempd, 2010). Spomenuti autori naglašavaju kako je sve nedostatke suvremenog načina života moguće nadoknaditi odgojem i obrazovanjem djece kroz igru na otvorenome koja je prožeta elementima avanturističkog iskustva. Od iznimne je važnosti osigurati djeci prostor na otvorenom koji je stimulativan za njihovo zdravlje i cjelokupan razvoj. „Prirodni prostori i materijali potiču djetetovu neograničenu maštovitost i služe kao medij za inventivnost i kreativnost, koje možemo uočiti u gotovo svakoj skupini djece koja se igra u prirodnom okruženju“ (Louv, 2015: 87). Upravo stoga djeca danas trebaju prirodu kao mjesto spoznaje jer sve što u djetinjstvu mogu vidjeti, mirisati, osjetiti, dotaknuti i čuti, ostaje u trajnom sjećanju. Kada bismo pokušali opisati dijete na putu njegova odrastanja tada bismo istaknuli kako je dijete *biće prepuno unutarnjih potencijala: ono u sebi objedinjava cjelovitost koja ga čini jedinstvenim. U svakoj prilici žudi za iskustvom, svojom prirodnom radoznalošću neprekidno raste u svojoj slobodi. Sjaj u njegovom oku razotkriva iskreno čuđenje uvijek kada oduševljeno otkriva sve ljepote svijeta. Cjelinom svoga bića ono upija doživljaj kao neizbrisiv trag svoga djetinjstva. Dijete i njegova maštovita igra obojena je najljepšim nijansama boja. Vedri dani obogaćeni prpošnom zaigranošću otvaraju prilike za jedinstvenim spoznavanjem svijeta. Zadubljenost u osjećaju bezvremenosti donosi istinski užitek. Prelazak granica vlastitih mogućnosti pruža djetetu iskreno zadovoljstvo i uživanje vođeno interesom. Najveće životne radosti kriju se u prevladanom izazovu, postignutom cilju, pobjedi i neovisnosti. Dopustimo stoga djetetu da u svojoj neponovljivoj razvojnoj pustolovini ostvaruje svoje pune potencijale.*

... Jer to biće, u svojoj zaigranoj prirodi, ne može biti drugo, osim dijete!

1. Kontekst odrastanja suvremenog djeteta

Da bi se istaknula važnost značaja igre na otvorenome djece rane i predškolske dobi, potrebno je ponajprije dati cjelovitiji uvid u uvjete i kontekst odrastanja suvremenog djeteta kao i nove trendove u roditeljstvu.

Kako su se kroz povijest mijenjala društva i kulture, tako se mijenjalo i djetinjstvo. Društvena percepcija važnosti obitelji ovisi od kulture do kulture, no egzistencijalna važnost obitelji u svakoj je kulturi identična. Zadovoljstvo konstruktivne i zdrave interakcije ali i težina destruktivnih odnosa identični su, iako se mogu izražavati na različite načine (Juul, 2017). Dijete svoje sposobnosti razvija unutar konteksta u kojem živi i mogućnosti kojih ima. Prema Zloković (2014) dijete se razvija u dinamici obiteljskog konteksta, a njegovo usvajanje normi i njegova kompetencija uvjetovani su različitim odgojnim čimbenicima (vršnjaci, odgojitelji, mediji) koji imaju utjecaj na njihovu izgradnju stavova i ponašanje. U suvremenom kontekstu odrastanja pojavljuju se brojni društveni izazovi i trendovi u roditeljstvu. Iako je priroda izvor brojnih mogućnosti za kvalitetno provedeno vrijeme, suvremeni trendovi udaljavaju djecu i odrasle od boravka u njoj. Vrijeme koje djeca provedu na otvorenom neprekidno se skraćuje posljednjih nekoliko desetljeća što dovodi do djetetovog postupnog otuđenja od prirode, što će se objasniti u daljnjem tekstu ovoga rada.

Promišljanjem o novoj slici djeteta nastoji se razumjeti kontekst spoznaja vezanih uz dijete i djetinjstvo. Uvidom u literaturu može se iščitati da se prve naznake nove slike o djetetu pronalaze u dugoj pedagozijskoj baštini (Rousseau, Pestalozzi, Fröbel, Montessori, humanistička pedagogija) u kojoj se dijete razumijevalo kao subjekt vlastitog razvoja. U novije vrijeme dominira slika o djetetu kao aktivnom i kompetentnom biću koje se na jedinstven način uključuje u socijalni kontekst (Bašić, 2011). Djeca danas odrastaju u svijetu visoko razvijene tehnologije u kojoj se dostupne informacije brzo mijenjaju. Takav način života ostavlja trag na dijete i proces njegovog odrastanja koji se smatra kompleksnijim i intenzivnijim u odnosu na generacije koje su prethodile (Jurčević Lozančić, 2016). U tom smislu, čini se opravdanim istaknuti da sve dok društvo u ekonomskim, gospodarskim i političkim aspektima pronalazi nove forme življenja, pedagogija će osmišljavati prikladne načine odgoja (Pintar, 2020).

1.1 Izazovi suvremenog društva

Obzirom da je shvaćanje djeteta uvjetovano društveno političkim kontekstom, način razumijevanja djeteta društveno je uvjetovan. Promjene suvremenog društva značajno utječu na dijete, ali i na promjene u značenju obitelji. „Obitelji su pod utjecajem promjena šireg društvenog konteksta doživjele velike promjene u strukturi, ulogama, zadaćama, funkcijama, što se odrazilo na međusobne odnose i sustav obiteljskih vrijednosti“ (Jurčević Lozančić, 2011: 149). U tom smislu, spomenuta autorica naglašava kako obitelj nije statična i ne može ostati nepromijenjena u svijetu koji se intenzivno mijenja. Izazovi suvremenog društva mogu se sagledavati kroz obilježja obiteljskog života objavljena u znanstvenom članku Nova paradigma obiteljskoga odgoja (Maleš i Kušević, 2011). U navedenoj literaturi značaj se daje jednom od temeljnih procesa modernizacije društva, a to je individualizam. U individualizmu kao životnoj filozofiji naglašava se vrijednost pojedinca te prevladava interes za osobno dobro. Navedeno dovodi do egocentrizma, slabljenja društvenih veza i nedostatka zajedništva. Ekonomsko blagostanje društva i osobno zadovoljstvo stavljeno je u prvi, a obiteljske vrijednosti i tradicija u drugi plan. Osim toga, individualizam kao značajan društveni proces znatno je smanjio privlačnost braka i roditeljstva jer su prioritet postale vlastite želje i potrebe, karijera i druga zadovoljstva. Sve to dovelo je do pojavljivanja sintagme dijete kao teret (Maleš, Kušević, 2011) u kojem je izražen stav roditelja o odgađanju roditeljstva jer žele zasnivati obitelj tek nakon obrazovanja i stečene karijere. Slijedom navedenog opravdano je zaključiti da proces individualizacije utječe na obitelj, roditeljstvo, obiteljske odnose te na razvoj i odgoj djeteta.

Ubrzane promjene utječu i na određenje obitelji koja više nije samo nuklearna obitelj (u kojoj su članovi povezani brakom i krvnom vezom). Štoviše, raznolikost tipova obitelji čini njezino definiranje sve težim. Danas možemo razlikovati velik broj tipova obitelji: posvojiteljske, nuklearne, kalendarske, rekonstruirane, jednoroditeljske (razvod braka, izvanbračne zajednice), višegeneracijske, surogat, istospolne, udomiteljske i mnoge druge. Često se naglašava da je pluralizam obiteljskih struktura posljedica ekonomskog, socijalnog i moralnog konteksta zapadnog društva. U obitelji se dijete priprema za samostalno i odgovorno ponašanje, a za tu važnu ulogu, roditeljima je nužna društvena podrška. Društvo ima odgovornost davati podršku obitelji jer se obitelj kao vitalna stanica društva uključuje u život društvene zajednice.

1.2 Suvremeno djetinjstvo

Kada bismo pokušali definirati djetinjstvo tada bismo istaknuli da je djetinjstvo razdoblje života tijekom kojeg se ljudsko biće smatra djetetom, a koje ima svoje kulturne, društvene i ekonomske karakteristike (Postman, 1995, prema Bašić, 2012). Djetinjstvo je važna životna faza, temelj za kvalitetan rast i razvoj. No kao što je ranije rečeno, suvremeno djetinjstvo izloženo je kontinuiranom pritisku: „Djeca provode toliko vremena s odraslima, toliko su izložena svijetu konzumiranja i proizvoda, toliko se pripremaju i potiču za veliko natjecanje da je ono djetinje u njima, mogućnost da sami organiziraju svoj dječji bitak zanemareno“ (Renz-Polster i Hüther, 2017: 95). Sukladno navedenom, mijenjaju se i modeli odgoja, što je uvjetovano promjenom sustava vrijednosti. „Razvija se konzumerizam i usmjerenost dostizanju višeg materijalnog standarda, a gubi se usmjerenost prema pozivu i razvoju sposobnosti“ (Pahlina, 2018: 311). Rast i razvoj djeteta mogu biti izazovni u vremenu velikih društvenih i ekonomskih kriza. Tako rasprave o suvremenom djetinjstvu dovode do izmijenjene slike o djetetu i upućuju na pojavu krize djetinjstva (Bašić, 2012). Pojavljuju se teze o užurbanom djetinjstvu – djetetu koje nije spremno nositi se sa stresom modernog načina života i s medijima. Sveprisutna je masovna dominacija medija, laka je dostupnost štetnih sadržaja uz malu kontrolu što dovodi do smanjenja trajanja djetinjstva. Djetinjstva koje pamte prethodne generacije, polako nestaju pa se govori čak i o izumiranju djetinjstva. Proučavanje djetinjstva dolazi čak i do ‘uništenja’, ‘nestanka’ i ‘smrti’ djetinjstva (Postman, 2006, prema Bašić 2012). Neil Postman „nestajanje djetinjstva“ argumentira promoviranjem televizije i interneta koji djeci omogućavaju nesmetani ulazak u svijet odraslih. Primjerice, boravak djeteta pred ekranima pridonosi preuranjenom odrastanju djece jer se djeca izlažu istim sadržajima kao i odrasli, pa su izloženija brojnijim vanjskim utjecajima. Osim toga, za biološko skraćenje djetinjstva zaslužna su i danas sveprisutna stresna iskustva u djetinjstvu (Rittelmeyer, 2007 prema Bašić, 2012). Već u ranome djetinjstvu vrijeme djeteta postaje previše isplanirano: „Iz kulture suvremenog djeteta nestaje prostor za dječju igru, a zamjenjuju ga zatvoreni i specijalizirani prostori: igraonice, dvorane za sportske aktivnosti, diskoteke za vrtićku djecu, intelektualni programi učenja za malu djecu, škole stranih jezika“ (Bašić 2012: 11). Slijedom svega navedenog opravdano je zaključiti da dijete odrasta u socijalnim, društvenim, materijalnim i organizacijskim uvjetima koji definiraju njegovu poziciju i stvaraju izazovne uvjete odrastanja.

1.3 Urbano djetinjstvo i komercijalizacija djetinjstva

Često se naglašava da se djetinjstvo današnjice ne poklapa sa sjećanjima djetinjstva prethodnih generacija koja su prikupljala brojna iskustva boravka u prirodi. Ruralna područja i dalje su okružena prirodnim ambijentom, no urbani asfaltirani prostori nude jedino parkove i dječja igrališta. Kultura življenja zahtijeva sve veću zaštitu djece zbog čega su raspoloživa igrališta prilagođena osjetljivosti djece. Takvo okruženje pruža manje prilika za ozljede čime se samo podupire djetetova krhkost i nježnost. Štoviše, istraživanja pokazuju da je upražnjavanje kreativne igre među djecom u posljednjem desetljeću smanjilo za zabrinjavajućih 84% (Predavanja iz kolegija Suvremeno djetinjstvo, 2021). Uz to, prema Duran (2001) potrošačka kultura donosi i nagomilane kapacitete igračaka koji zaokupljaju dječju individualnost, ali ga ne usmjeravaju osjećaj zajedništva, proces igre i emotivna prožimanja.

Suvremeno djetinjstvo postalo je predodređeno za različite vanjske utjecaje. Postman (1982, prema Bašić 2012) te se govori i o komercijalizaciji i manipulaciji djetinjstva. Neil Postman je tvrdio da su djeca jedna od najprofitabilnijih skupina reklamno-potrošačke industrije. Komercijalizacija djetinjstva preoblikovala je industriju igračaka udovoljavajući komercijaliziranim željama djece. Komercijalni mediji drastično su izmijenili način igranja i ponašanja djece, zapostavljajući značaj kreativnih igara, kritičkog mišljenja i socijalnih kontakata (Zloković, 2014). Globalni marketing orijentiran je prema dječjoj što većoj potrošnji, nekritičnom prihvaćanju onog što im je ponuđeno. Prema spomenutoj autorici, s ciljem učinkovitijeg sprečavanja manipulacije djece potrebno je uspostavljati partnerstva roditelja s odgojno-obrazovnim institucijama.

2. Značajke suvremenog roditeljstva

Razvoj suvremenih tehnologija i njihova nova primjena omogućuje pristup mnoštvu informacija. Obitelj se smatra prvom i nezamjenjivom u odgoju djece stoga je potrebno razumijevati izazove s kojima se suočavaju suvremene obitelji (Coloroso, 2007, prema Jurčević Lozančić 2016). Čini se da je sve teže definirati obiteljski odgoj u kulturi obilježenoj suvremenim medijima, opravdano se ističe i opasnost da se previše vremena provodi ispred ekrana što potiskuje mnoge sastavnice zdravoga djetinjstva (Honore, 2009). Pritisak potrošačkoga društva čini roditeljstvo iznimno kompleksnom životnom zadaćom. Prema spomenutom autoru, nekontrolirani utjecaj medija i natjecateljski duh društva uvjetuje pogreške roditelja u odgoju djece koji nastoje ubrzano uklopiti dijete u industrijsko i komercijalno društvo u kojem su moć, uspjeh, visok stupanj inteligencije i ljepota često najvažnije vrijednosti. Uz navedeno, djeca su danas žrtve previsokih roditeljskih očekivanja i proživljavaju kraće djetinjstvo bez slobodnog vremena. Konkretnije: „Želimo da budu umjetnici, akademski obrazovani i uspješni u sportu te da kroz život prolaze bez teškoća, boli ili promašaja“ (Honore, 2009: 13). Suvremeni roditelji opterećuju dijete različitim aktivnostima s idejom da treba biti obrazovano i iznimno uspješno. Razlikuje se nekoliko kategorija suvremenog roditeljstva u istraživanjima i praksi, što će se razjasniti u daljnjem tekstu ovoga rada.

2.1. Digitalno roditeljstvo

Digitalno roditeljstvo je višeznačan koncept povećane angažiranosti roditelja u regulaciji odnosa djece s digitalnim medijima, a o čemu detaljno informira suvremena literatura. Odgovorno odgajati nije jednostavan izazov, a moderne tehnologije čine taj roditeljski zadatak još složenijim. Svakodnevne aktivnosti roditelja uključuju digitalne medije – štoviše, roditelji su počeli kreirati djetetov digitalni identitet (Predavanja iz kolegija Suvremeno djetinjstvo, 2021). Pojavljuje se novi trend sharenting eng. sharing (dijeljenje) i parenting (roditeljstvo) kojeg karakterizira pretjerano dijeljenje osobnih podataka djeteta od strane roditelja, odnosno kada roditelji dijele detaljne informacije, fotografije, videozapise, postove putem društvenih mreža čime krše privatnost djeteta (Brosch, 2018., prema Bilić, 2020). Objavljivanje informacija o djetetu na društvenim mrežama postalo je sastavni dio roditeljstva kod nas i svijetu. Osim što se time ne poštuje pravo djeteta na privatnost, na internetu je sadržaj dostupan potencijalno neograničenoj ili nevidljivoj publici, dijete se može lako identificirati što predstavlja potencijalan rizik (ismijavanje, zlostavljanje, digitalna otmica...).

2.2. Distraktibilno roditeljstvo

U modernom digitaliziranom društvu prisutna je sklonost roditelja prema prekomjernoj uporabi mobilnih uređaja koju nazivamo ometano ili distraktibilno roditeljstvo (eng. distracted parenting; Ralstion, 2015., prema Bilić, 2020). Poznato je da nekontrolirana upotreba tehnologije može izazvati izolaciju članova obitelji, što se reflektira na kvalitetu obiteljskih odnosa. Suvremeni roditelji sve češće prisustvuju virtualnom svijetu, najčešće posjećuju društvene mreže, što zbog navika, ali i kako bi izbjegli svakodnevnu brigu o djeci. Iz tih razloga potrebno je govoriti o roditeljskoj prisutnosti kao važnoga elementa roditeljskoga ponašanja koji uključuje djetetov cjelokupan svijet, njegove osjećaje, njegovu orijentiranost na samoga sebe, ali i istodobnu želju za čvrstim roditeljskim osloncem (Jurčević Lozančić, 2016).

2.3. Helikopter roditeljstvo

Helikopter roditeljstvo (eng. helicopter parenting) je roditeljstvo koje u najboljoj namjeri nastoji zaštititi dijete u svakoj situaciji (Predavanja iz kolegija Suvremeno djetinjstvo, 2021). Svaki roditelj želi najbolje svojoj djeci, no ta želja može prijeći zdravu granicu. Takvi roditelji imaju veliku kontrolu nad djetetom, aktivno su uključeni u dječje živote te utječu na dječja ponašanja. Sve to čine kako bi pomogli djeci da uspiju u životu, no nametljivim ponašanjem zapravo otežavaju osamostaljivanje djece. Helikopter roditelji suočavaju s izazovima umjesto svoje djece čime čine upravo suprotno od onog čemu teže – neovisnosti i samostalnosti djeteta.

2.4. Hiperinvolvirano roditeljstvo

U želji da nam djeca budu pametnija, obrazovanija i sposobnija, današnji su roditelji odlaze u krajnost. Moderno je doba proizvelo vrstu roditeljstva, hiperinvolvirano roditeljstvo u kojem roditelji svoju djecu pokrivaju pozornošću i hvale, ne znajući da ograničavaju njihovu neovisnost i razvoj njihove autonomije. U skladu s navedenim, suvremeno roditeljstvo i djetinjstvo definiraju se terminima hiperroditeljstva i upravljanim djetetom. Honoré (2009) u svom djelu Pod pritiskom navodi kako hiperroditeljstvo rezultira preopterećenošću djece s tisućama izvannastavnih aktivnosti. Djeci se sve više uskraćuje slobodna igra ili trenuci dosade, konstantno se potiče ambicioznost, odgaja se slikovito rečeno „pod staklenim zvonom“. Takvi roditelji učestalo teže prema akademskim i drugim postignućima djece te za taj odgojni imperativ žrtvuju djetetov prirodni razvoj i bezbrižno djetinjstvo.

2.5. Popustljivo roditeljstvo

Popustljivo roditeljstvo čini štetu suvremenom djetetu jer mu ne nudi otpornost i ono prijeko potrebno za istinsko napredovanje. Shaw i Wood (2009) u svom su djelu "Epidemija popustljivog odgoja" upozorili da je današnji svijet prepun nezadovoljnih i nesretnih roditelja, djece kojoj je dosadno ili koja su emocionalno hladna. Roditelji moraju preuzeti odgovornost za svoju djecu i pružiti im ono što stvarno trebaju da bi rasla i razvijala jer previše popustljivi roditelji mogu djeci otežati prilagodbu za kasniji u život. Najvažnije je poštivati djecu onakvima kakvi oni doista jesu umjesto svega onoga što bi odrasle osobe željele da oni budu težeći maštovitosti djece i razvijanju strasti za učenjem i životom (Juul, 2017).

3. Suvremeno shvaćanje djeteta

Užurbani način života i promjene modernoga društva dovode do velikih promjena u pogledima na dijete i djetinjstvo. Slika o djetetu označava skup vjerovanja, razumijevanja i pretpostavki odraslih o ulozi djeteta u odgojno-obrazovnom sustavu i društvu (Martalock, 2012., prema Bašić, 2011), Dijete se stavlja u središte odgojno-obrazovnog djelovanja jer je ono sposobno razumjeti svijet putem vlastite aktivnosti i osjetilnih iskustava u interakciji sa socijalnim i fizičkim okruženjem (Bašić, 2011). „U promijenjenom djetinjstvu dijete se promatra kao socijalni akter koji sukonstruira vlastita znanja, uvježbava vještine, stječe ključne kompetencije, među kojima i kompetenciju za samostalno odlučivanje i odgovornost za vlastiti razvoj“ (Bašić, 2011: 10). Danas prevladava shvaćanje djeteta kao humanog, cjelovitog i aktivnog bića čija se prava, osobni integritet i razvoj moraju poštovati; treba djelovati na sve aspekte njegova razvoja te stvarati optimalne uvjete za razvoj njegovih potencijala (Jurčević Lozančić, 2016).

3.1. Pedagogijsko shvaćanje djeteta

Suvremene autorice primjerice, Petrović-Sočo (2009), Bašić (2011), Zloković (2014) i Pahlina (2018) govoreći o tradicionalnom i suvremenom shvaćanja djetinjstva i djece uvode nas u svijet znanstvenih promišljanja o djetetu i djetinjstvu od najranijih početaka istih do suvremenih. U tom smislu objašnjava se da su tradicionalna viđenja djece u smislu nezrelosti, nedovršenosti, nekompetentnosti, a djetinjstva kao pripreme faze za odraslost, odnosno zrelost. Suvremena viđenja djeteta naglašavaju kako je dijete kompetentni tvoritelj i interpretator vlastitoga svijeta i života, a na djetinjstvo se gleda kao socijalni konstrukt te socijalnu kategoriju.

Bašić (2011) opisuje dvije oprečne slike u pedagogijskom diskursu, susreću se pojmovi prosvjetiteljska i romantična slika djeteta. U prosvjetiteljskoj perspektivi dijete nije odgovorno i razumno, a odgojem se smatra kultiviranje, discipliniranje, moraliziranje djetetovih nagona i izgradnja uređene predodžbe o svijetu i životu. Pedagoški odnos određen je odgovornošću i nadmoći odraslih za razvoj nadolazeće generacije. Biti dijete u prosvjetiteljskom shvaćanju znači „ne biti još odrastao“, biti „manjkav“, što se prevladava nastavom i odgajanjem. Osnovna misija jest pripremiti dijete za društvo i prenijeti mu društvene vrijednosti. S druge strane, romantična perspektiva djeteta obilježena je slikom djeteta kao prirodnim, stvaralačkim bićem uz poštovanje djetinjstva kao vrijedne, cjelovite razvojne faze. U odgoju je riječ o neometanom omogućavanju slobodnog razvoja ispunjenog smislom. U postmodernoj slici djeteta prevladava

romantično shvaćanje djeteta kao subjekta vlastitog razvoja, no izmijenjeno je shvaćanje razvoja, naravi aktivnosti i odnosa koje dijete uspostavlja sa svijetom. Suvremena slika djeteta ističe kako dijete od najranije dobi kreće usvajati spoznajne modele koji ga okružuju. Dijete je aktivno i znatiželjno biće s raznovrsnim interesima koje intrinzičnom motivacijom istražuje svoje okruženje (Jurčević Lozančić 2016). Prirodno i spontano djeca povezuju postojeća znanja s novim iskustvima, donose pretpostavke, konstruiraju zaključke što je poticaj aktivnom učenju i suradnji s drugima.

3.2. Dijete kao subjekt vlastitog razvoja

Usmjerenost na dijete (Pestalozzi, Rousseau, Fröbel, Montessori) temelj je slike suvremenog djeteta. Nakon što je djetinjstvo otkriveno kao socijalna konstrukcija, pozornost je preusmjerena na iskustva djece, što se smatra novim perspektivama djeteta i djetinjstva. Dijete ima aktivnu ulogu u vlastitom razvoju, ono su-konstruira stvarnost, obrazovni proces i socijalne odnose. Dijete također ima sposobnost stvoriti vlastitu sliku o svijetu, što najčešće čini temeljem osjetilnih iskustava. Dijete zrcali iskustva koja ima u svom sociokulturnom okruženju zbog čega kontekst njegova odrastanja ima velik značaj za cjelokupni razvoj. Postmoderna slika djeteta može se razumijevati kroz empirijski utvrđene tendencije u razvoju djece koji opravdavaju razumijevanje djeteta kao subjekta vlastitog razvoja (Bašić, 2011). Poznavanje klasičnih stupnjeva razvoja značajna je orijentacija koja može omogućiti praćenje razvoja, no treba poštovati i činjenicu da se sve više primjenjuje i novo pravilo o odsutnosti pravila. Svako dijete slijedi vlastite zakonitosti razvoja, a ti razvojni procesi sve više su originalni, nepredvidivi i proturječni. Radi sve ranijeg iskazivanja individualnosti kod djece pojavio se pojam opće razvojne tendencije, to jest, akceleracije ili ubrzavanja razvoja. Primjerice, krajem prošlog stoljeća se vjerovalo da dijete uspostavlja kontakt pogledom nekoliko tjedana nakon rođenja, dok se u suvremeno doba zna da dijete uspostavlja kontakt očima odmah po rođenju. U odnosu na kraj prošlog stoljeća te početak ovog, vidljivo je da je suvremeno doba pokrenulo val promjena i inovacija (Stern, 1985, Rittelmeyer, 2002, prema Bašić, 2011). Brojna suvremena istraživanja dokazala su povećanje emocionalne ili intuitivne inteligencije čovjeka. Sve formalno, analitičko, serijsko i apstraktno gubi na važnosti, a usmjerenost prebacuje na slikovito, emocionalno, prostorno, intuitivno, sintetizirajuće mišljenje (Spitzer, 2002, prema Bašić, 2011).

3.3. Suvremena pedagoška paradigma

Uvidom u literaturu vidljivo je da sva društvena nastojanja teže ostvarenju dobrobiti djeteta. Najbolji interes djeteta (Konvencija o pravima djeteta, 1989) ukazuje na to da se svako odgojno nastojanje i svaki pedagoški koncept mora opravdavati djetetovom dobrobiti. „Suvremena pedagoška paradigma zauzima tzv. pedocentriističko usmjerenje stavljajući dijete u središte odgoja uvažavanjem njegove naravi, sklonosti, interesa, želja“ (Pintar, 2020: 175). Prema navedenoj autorici, suvremena pedagoška misao mora proizlaziti iz djeteta i bazirati se na njegovim pravima i potrebama. Petrović-Sočo (2009: 127), smatra da naglasak treba stavljati na kvalitetu cjelokupnog življenja djece, što znači da nisu važni samo sadržaji učenja, već holističko i fleksibilno ostvarivanje odgojno-obrazovnog procesa u kojem veliku važnost imaju: socijalne interakcije, fizički kontekst kao poticajno okruženje za učenje, vremenska dimenzija odgojno-obrazovnog procesa i individualni načini, tempo i stilovi učenja. Dakle, u prvom su planu dječje razvojne i individualne potrebe, interesi i prava, pri čemu je dijete u središtu holističkog i integriranog pristupa, a njegovo znanje nije samo plod individualnog procesa, već se sukonstruira u interakcijama s drugima. Ciljevi suvremene pedagoške paradigme usmjereni su prema pojedincu. Suvremenom paradigmatom dijete postaje „istinski subjekt procesa učenja i kreator vlastitog znanja, uz uvjet da u poticajnom okruženju živi i uči s drugom djecom i osjetljivim odgojiteljem koji znaju djelovati u skladu s djetetovim potrebama i interesima (Petrović-Sočo, 2009: 128). Slijedom navedenog odgojno-obrazovna koncepcija ima zadaću pripremiti dijete za promjenjiv svijet konstantnog napretka. Stoga dijete već od perioda ranog rane dobi treba razvijati vještine i kvalitete koje će mu „pomoći nadvladati sutrašnjicu i omogućiti mu otkrivanje novih mogućnosti, pripremiti ga za stalnu promjenu, nesigurnost i nepredvidivost suvremenog života, višedimenzionalnost i kompleksnost stvarnosti“ (Slunjski, 2009, prema Pintar, 2020: 177). U suvremenom obrazovnom procesu dijete je u središtu odgojno-obrazovnog procesa. Za taj proces najodgovorniji su odrasli, čija zadaća nije prenositi znanja, već kroz svakodnevne životne situacije nuditi poticaje koji će djetetu osigurati cjeloviti rast i razvoj, uz osjećaj sigurnosti i ohrabrenje za istraživanje okruženja (Jurčević Lozančić, 2016).

4. Značaj igre na otvorenom

Igra kao najosnovnija djetetova aktivnost ima najveći utjecaj na djetetov razvoj. Igra je putokaz djetetu prema višem stupnju razvoja, ona zrcali djetetove doživljaje, misli i osjećaje (Rajić i Petrović-Sočo, 2015). Autorice igru tumače djetetovom tjelesnom aktivnošću koja bi se trebala ostvarivati svakoga dana. Međutim, prisutnost igre u životu djeteta kao i u odgoju i obrazovanju nije dovoljno prepoznata te se svi njezini potencijali dovoljno ne iskorištavaju. Dijete uz igru povezuje pozitivne osjećaje zbog čega se ona smatra svrhovitom, zanimljivom i ugodnom aktivnošću. „Igra nije specijalizirana, diferencirana, jednoznačna, planirana i produktivna aktivnost, niti je usmjerena na rezultat. Suprotno, vrlo je složena, multifunkcionalna, spontana i samomotivirajuća aktivnost koja proizlazi iz unutrašnje djetetove potrebe i kao takva najviše odgovara naravi i zakonitostima njegova razvoja“ (Rajić i Petrović-Sočo, 2015: 605). U brojnim istraživanjima utvrđeno je da djeca najviše uživaju u igri kada mogu iznova stjecati iskustva iz kojih crpe snagu. Djeca se osjećaju uspješno kada mogu stjecati elementarna, neposredna iskustva jer tada doživljavaju svoju učinkovitost, mogu samostalno odlučivati o tijeku igre i njezinim varijacijama te ostvarivati interakciju s drugim osobama, mjestima ili pričama (Renz-Polster i Hüther, 2017). Prema spomenutim autorima, djeca danas trebaju prostor za razvoj u kojem mogu napredovati i razvijati se kao osobe. Priroda je životni prostor, učinkovitiji otvoreniji prostor koji se može doživjeti na mnogo različitih načina.

Djeca današnjice ne pripremaju se dostatno za sve ono što im svakodnevni život nosi (Gill, 2010). Utjecaji suvremenog društva dovode do pojavljivanja novih igara koje vežemo uz tehnologiju, pritom se mediji ističu kao specifičnost suvremenog vremena. Jedan od elemenata suvremenog djetinjstva i igre je svakodnevno korištenje medija – primjerice računala, igrače konzole i mnogih drugih koji sve više umanjuju boravak djeteta na otvorenom. Kao što je rečeno, prirodno okruženje nudi raznolike prostore (šuma, morska obala, planinsko područje) koji su dinamični, poticajni i izazovni djeci rane i predškolske dobi. Igre na otvorenom osiguravaju djetetu poticajno okruženje za propitivanje ideja o slobodi, riziku, sigurnosti i odgovornosti. „Zbog toga prirodu i okoliš treba vratiti u dječje živote prije svega na organiziran način – omogućavajući djeci trajni pristup vanjskom prostoru“ (Scheppers, i Van Liempd, 2010: 2). Osvrnemo li se na prošlost, prirodno okruženje djeci je predstavljalo mjesto za igru i tjelesnu aktivnost, no moderna društva zanemaruju vrijednost takvih sredina za dječji razvoj. Priroda je raznoliko i vrijedno okruženje za učenje, razvoj i ostvarenje dugotrajnih dobrobiti te donosi raznovrsne mogućnosti za igru. Upravo kompleksne karakteristike prirodnog okoliša povezuju se s povećanim mogućnostima za igru (Fjørtoft, 2004). Stoga je potrebno dodatno istaknuti da

je djetetova igra raznovrsnija na otvorenom prirodnom prostoru. Uz to, djeca se vole igrati na otvorenim područjima jer im ona nude brojne izazove koje dijete nastoji otkriti, isprobati i na njih aktivno djelovati. U slobodnim, spontanim igrama dijete se prepušta mašti koristeći raznovrsne prirodne materijale kao što su štapovi, lišće, pijesak, voda i mnogi drugi (Schepers, Van Liempd, 2010). Spomenuti autori naglašavaju da djeca ne samo da uče u slobodnim igrama na otvorenome, već se u njima i bolje osjećaju. Neovisno o vremenskim uvjetima igranje na otvorenom preporuča se svakodnevno (uz primjerenu obuću i odjeću). Istraživanja pokazuju da provodeći više vremena u prirodi djeca rjeđe izražavaju poremećaje ponašanja, manje su tjeskobna ili depresivna u odnosu na vršnjake koji manje vremena provedu u prirodi (Louv, 2015). Spomenuti često citirani autor naglašava: „poremećaj pomanjkanja prirode opisuje cijenu ljudskog otuđenja od prirode, a unutar toga: smanjeno oslanjanje na osjetila, teškoće s pozornošću i višu stopu fizičkih i emocionalnih boljki. Pomanjkanje prirode jedna je strana novčića, a drugi je prirodno obilje“ (Louv, 2015: 36). Slijedom svega navedenog opravdano je zaključiti da je potrebno razvijati stil ili način života u kojem priroda nudi jednostavne prilike za zdravo odrastanje kao i slobodnu djetetovu igru. U igri na otvorenom zadovoljavaju se djetetove primarne potrebe za kretanjem i uvažava se temeljno djetetovo pravo na igru na otvorenom. Vrtić, u kojemu djeca provode većinu svoga vremena, treba biti inicijator povratka slobodne igre na otvorenom (Požgaj, 2015).

Upravo zbog nedostatka vremena koje djeca provode u zatvorenim prostorima pojavljuje se zabrinutost ne ispunjavanja UN-ove konvencije koja u svom 31. članku propisuje pravo djece na slobodnu igru. UN-ov odbor ukazuje na sigurnosna pitanja i pretjerani fokus na sigurnost kao razloge ovog problema, kao i na sve veći pritisak na učenje i akademska postignuća već od najranije dobi. Dječje mogućnosti za slobodnu igru u vanjskim i prirodnim okruženjima nalaze se na strmoj silaznoj krivulji. Posljednja generacija svjedoči velikim tehnološkim dostignućima koje dovode do aktivnosti u zatvorenom i uključuju korištenje elektroničkih uređaja. U nekim slučajevima roditelji su čak zadovoljni da njihova djeca ostanu kod kuće za računalom, jer tada ne moraju brinuti o njihovoj sigurnosti niti gdje su (Gray, 2011). Jedan od razloga zbog smanjena igre na otvorenom jest zabrinutost za sigurnost djeteta, posebice u urbanim okruženjima. Promjene urbanizacije kao što je ograničen pristup gradskim ulicama također pridonosi smanjenju slobodne, spontane i kreativne igre na otvorenom. Veća je zaposlenost roditelja, a djeca su sve više opterećena odgojno-obrazovnim aktivnostima u ustanovama. Koncept djetinjstva je promijenjen: sjedilačka igra u zatvorenom prostoru zamijenila je slobodnu igru na otvorenom. Ipak, prepoznavanje kvalitete odgoja i obrazovanja

djece kroz igru na otvorenom sve češće se prepoznaje u svijetu. Koncept na otvorenome (eng. outdoor concept) najčešće se pronalazi u sjevernim zemljama gdje su kulture življenja prilagođene prirodi. Najznačajnija karakteristika obrazovanja djece predškolske dobi u prirodi jest da se odgojno-obrazovni proces odvija vani u svim vremenskim uvjetima. Zato se šumski vrtići vode prema sintagmi: "S djecom vani po svakom vremenu bez zidova i ograda".

4.1. Povijest odgoja i obrazovanja na otvorenim prostorima

Da se kvalitetan odgoj može ostvarivati na otvorenome uviđali su i mnogi mislioci koji su pridavali veliko pedagoško značenje utjecajima prirode i okoliša na odgoj i obrazovanje djeteta: Jan Amos Komensky (1592. – 1670.), J. J. Rousseau (1712. – 1778.), Johann Heinrich Pestalozzi (1746. – 1827.), Friedrich Fröbel (1782.-1852.) John Dewey (1859. -1952.), Maria Montessori (1870. – 1952.), Rudolf Steiner (1861. – 1925.) i mnogi drugi. Češki reformator i tvorac predškolskog odgoja, Jan Amos Komensky, davao je veliku pozornost elementima iz prirode i poticao njihovu primjenu u odgoju i obrazovanju. J. A. Komensky naglašavao je smisao učenja o prirodi opservacijom i zapažanjima. Smatrao je da dijete dolazi u kontakt s prirodom korištenjem svojih osjetila ili neposrednim iskustvom. Nadalje, J. J. Rousseau u svom djelu "Emile ili o odgoju", postavlja temelje naturalizma i moderne filozofije odgoja. Rousseau je naglašavao važnost poštivanja slobodnog prirodnog razvoja koji se podupire stvaranjem situacija u kojima dijete samostalno stječe iskustvo (Pintar, 2020). Odgojna načela reformatora u obrazovanju Johanna Heinrich Pestalozzija orijentirana su na odgoj glave (intelektualni odgoj), ruke (tjelesni i radni odgoj) i srca (moralni odgoj). Pestalozzi je u svojoj koncepciji zagovarao spoznavanje putem promatranja (perceptivnih djelatnosti) okoliša. Među ostalima treba istaknuti i Friedricha Fröbela koji je naglašavao da djeca mogu najbolje naučiti voljeti i cijeniti prirodu tako da provode vrijeme u njoj. Fröbel je upozoravao na cjelovit odgoj koji se, umjesto izravnim poučavanjem, može ostvariti igrom, učenjem i radom. Ovi pedagoški utjecaji formirali su brojne alternativne koncepcije nastale tijekom 19. i 20. stoljeća (Montessori pedagogiji, waldorfskoj pedagogiji, šumskoj pedagogiji, i mnogim drugima). Prilike za odgoj i obrazovanje u prirodnim okruženjima odavno su prepoznate kao vrijedan način poučavanja; iako koncept svoje temelje nalazi u 17. stoljeću, njegove zamisli više nego ikada trebaju se primjenjivati i danas. Sve više zemalja prepoznaje veliku važnost odgoja i obrazovanja na otvorenim prostorima zbog čega u svoje kurikulume integriraju igre, aktivnosti ili cjelodnevne programe na otvorenim, prirodnim područjima. Skandinavske zemlje inspirativne su u osmišljavanju kvalitetnih programa šumskog vrtića, a Europske zemlje sve više primjenjuju elemente navedene koncepcije, pa se primjeri dobre prakse mogu vidjeti u Švicarskoj,

Švedskoj, Francuskoj, Austriji, Sloveniji, Njemačkoj,... Iako je Hrvatska tek krenula razvijati šumsku pedagogiju i ne uvrštava ju u svoje programe, ipak se mogu pronaći primjeri specijaliziranih programa šumskog vrtića. Projekt Šumska pedagogija udruge Modelna šuma Istra bavi se edukacijom odgajatelja o dobrobitima šumske pedagogije. Tako je od 2018. godine održan niz radionica iz šumske pedagogije s djecom, a koncept šumske pedagogije te njezine dobrobiti prenesene su nastavnicima na interaktivnim predavanjima i radionicama. Primjerice, Međunarodni akcijsko-istraživački Erasmus+ projekt MLO Moving and learning outdoor (2017-1-PT01KA201-035784) promiče praksu odgoja i obrazovanja na otvorenom kroz pristup zasnovan na igrama i tjelesnoj aktivnosti. U projektu su osim Hrvatske (Dječjeg vrtića Matije Gupca iz Zagreba), sudjelovale i Estonija, Norveška, Grčka i Portugal. Projekt usmjerava odgojitelje, učitelje, roditelje i predstavnike obrazovnih ustanova prema mogućnostima vanjskoga prostora kao bogatog i vrijednog okruženja za učenje, razvoj i dobrobit djece rane i predškolske dobi. U sklopu projekta izdane su Smjernice i preporuke za aktivnosti na otvorenome u predškolskim ustanovama.

4.2. Održivi razvoj u suvremenoj odgojno-obrazovnoj praksi

U suvremenom pristupu odgoju i obrazovanju sve se češće pozornost pridaje održivom razvoju i razumijevanju zakonitosti međuovisnosti čovjeka i prirode. Da bi se moglo utjecati na promjenu odnosa prema prirodi nije dovoljno samo znanje, zbog čega se naglašava iskustvena i doživljajna komponenta kako bi se učinkovitije utjecalo na promjene stavova prema okolišu i prirodi. Osim toga, kako bi se mogla unaprijediti kvaliteta života, već u najranijoj dobi djeteta mora se težiti formiranju određenih 'modela ponašanja'. Da bi se dijete od najranije dobi moglo učiti odgovornom ponašanju odrasli kao modeli moraju razvijati svijest o očuvanju okoliša, održivom razvoju i odgovornom ponašanju prema prirodi. Kako je obrazovanje za održivi razvoj dio cjeloživotnoga obrazovanja, ono treba započeti od djetetove najranije dobi. Ekološki odgoj smatra važnom komponentom odgojno-obrazovnog procesa u vrtiću. Slobodnom igrom na otvorenom, od najranije dobi trebaju se poticati različiti oblici kretanja kroz interakciju s drugom djecom, potičući tako razvojne sposobnosti djece i učenje na najprirodniji način. Za vrijeme boravka djece na zraku vodi se računa o stvaranju mogućnosti za razvoj prirodnih oblika kretanja, usavršavanje koordinacije, orijentacije, kooperacije, osjetilnih iskustava, boljih perceptivnih doživljaja, mašte i čuđenja (Požgaj, 2015).

Prema Konvenciji o pravima djeteta (1989, čl. 29.), odgoj i obrazovanje djeteta treba se usmjeravati prema razvoju osjećaja za zaštitu prirodnog okoliša. Čist okoliš djetetu će pružiti bolje uvjete za razvoj potencijala i zadovoljavanje njegovih potreba. „U vrijeme velikog tehničkog i tehnološkog napretka, koji istovremeno dovodi i do onečišćenja okoliša, sve češće dolazi do narušavanja skladnog suživota ljudi s prirodom koja nas okružuje. Zbog toga je jedno od temeljnih pitanja današnjice kako postići ravnotežu između dobrobiti sveukupnog razvoja, njegova štetnog utjecaja na okoliš i kvalitete našeg života“ (Pap i sur., 2012:5). Odgoj i obrazovanje za okoliš u ranom djetinjstvu uključuje: razvoj osjećaja čuđenja, uvažavanje ljepote i misterije prirodnog svijeta, mogućnosti doživljavanja radosti zbog bliskosti s prirodom te poštivanje drugih stvorenja.. Prema naprijed navedenom priručnik koncept održivog razvoja ističe nužnost gospodarskog, socijalnog i kulturnog rasta i razvoja koji će odgovoriti na potrebe i zahtjeve današnje generacije, a da se pri tome ne ugroze mogućnosti i prava budućih generacija na zdrav i kvalitetan život.

Izuzetnu važnost obrazovanja o okolišu i za održivi razvoj promiče organizacija UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) koja je na svojoj konferenciji "Okoliš za Europu" 2007. potaknula osnivanje Europske grupe za šumsku pedagogiju. Cilj grupe je podizanje svijesti o održivom razvoju, prikupljanje primjera dobre prakse iz šumske pedagogije, unapređenje europske suradnje šumskih pedagoga i izrađivanje EU Strategije šumske pedagogije. Osim toga, šumska pedagogija može se nazivati i pedagogijom održivog razvoja jer ona doprinosi obrazovanju za održivi razvoj u skladu s UN Agendom 2030. i njezinih 17 ciljeva održivog razvoja. Program obrazovanja za održivi razvoj promiče vrijednosti i ponašanja potrebna za održivu budućnost. Šumska pedagogija obuhvaća veliku većinu ciljeva održivog razvoja jer u njoj djeca od malih nogu uče o održivom razvoju kroz praktična iskustva.

4.3. Učenje i istraživanje u prirodnom okruženju

Najljepše uspomene iz djetinjstva povezujemo sa spontanom slobodnom igrom. Slobodna tjelesna aktivnost budi djetetov potencijal za spoznaju i učenje. Tjelesni pokret i emocionalna sigurnost sudjeluju u stvaranju mreže živčanih stanica (Pihač, 2011). Tijekom ranih godina svoga života dijete polako upoznaje svijet zahvaljujući svojoj percepciji i osjetima koji su u dinamičnom međuodnosu s motorikom i pokretima. Pritom učenje o svijetu djetetu predstavljaju istodobno igru i izazov (Schepers, Van Liempd, 2010). U prirodi je svaki dan izazovan, poseban i drugačiji. Vođeno svojom znatiželjom dijete aktivno traži objašnjenje za promjene u prirodi i svijetu oko sebe te tako razvija svoju kreativnost, ostvaruje svoje potencijale i uči. Djetetovu pozornost privlači sve novo u okolini. Otkrića su uvijek ugodna i

praćena osjećajem divljenja i zadovoljstva što dijete snažno motivira da nastavi istraživati (Jurčević Lozančić, 2016). Ili još konkretnije: "Njihov poriv da sama od sebe budu učinkovita je jednostavno temelj njihova razvoja... moraju istraživati svoju okolinu, prodrijeti u nju i preokrenuti svaki kamenčić! Na temelju ovakvih iskustava razvijaju svoje sposobnosti, vježbaju svoje osjete, sviraju po cijeloj klavijaturi svog tijela. Zahvaljujući tom porivu za samostalnošću, ona uče" (Renz-Polster, Hüther, 2017: 18). Autori u nastavku citata naglašavaju važnost privrženosti u mogućnostima spoznavanja. Potreba za istraživanjem može se aktivirati uvijek kada se dijete osjeća sigurno i zaštićeno, odnosno, kada oko njega vladaju stabilni, iskreni i osjećajni međuljudski odnosi. S druge strane, djeca koja su pod stresom i koja nisu sigurna u postojanost odnosa ne kreću na istraživačka putovanja.

Spontano obogaćivanje postojećih znanja djeci pomaže u razvoju vizualne percepcije, kreativnosti, ali i inteligencije općenito. Zadovoljstvo djece u prirodnom okruženju krije se u privlačnosti i učenja o svijetu, učenja socijalnih odnosa te iskazivanja osjećaja i ideja u izazovnoj okolini kroz nestrukturiranu igru na otvorenom. Priroda nudi dragocjeno iskustvo izravne interakcije te predstavlja temelj za razvoj pozitivnih, humanih osobina, ali i podupire produbljivanje postojećeg znanja. Priroda je iznimno poticajna za razvoj svih osjetila djece, a naročito za učenje djece putem vlastitih iskustva, stoga se navedena pedagogija često naziva i iskustvena pedagogija. "Učenje kroz direktnu interakciju s prirodom u prirodnom okruženju omogućava djeci da kroz doživljena iskustva razvijaju svoja znanja o flori i fauni koja ih okružuje, a i šire. Direktno iskustvo djeteta s prirodom stvara temelj za razvoj empatije, kritičkog promišljanja i ekološke svijesti. Aktivnosti u kojima dijete aktivno upoznaje prirodu poticaj su za njegova daljnja istraživanja i proširivanja vlastitog znanja." (Rogulj, 2018: 114). Osim toga, iskustvenim učenjem i istraživanjem vanjskih prostora, dijete usvaja veću količinu informacija što posljedično podiže kvalitetu boravka u njima. Dječje učenje može biti uspješnije i svrhovitije, ako su djeca u konstantnim interakcijama s drugom djecom i odraslima. Djeca komuniciraju o svojim interesima, a svoja znanja postepeno grade u interakciji s materijalnim i socijalnim okruženjem. „Do učenja dolazi kada djeca pokušavaju shvatiti svijet oko sebe pa ono postaje interaktivni proces koji uključuje dijete, drugu djecu, odrasle i čitavo okruženje“ (Petrović-Sočo, 2009: 128).

Suvremenim istraživanjima potvrđene su temeljne pretpostavke Montessori i Waldorfske pedagogije, djetetova primarna iskustva osjetilne su naravi, a osjetilna zapažanja čine temelj njegove eksploracije i upoznavanja svijeta. Pomoću osjetila stvarnost se uređuje tako da se dijete u njoj može kretati, djelovati, istraživati, komunicirati, orijentirati i o njoj

razmišljati. Iskustvo stvarnosti bit će cjelovitije što su opažanja složenija te što je više osjetila uključeno u proces. Osim navedenog, temeljna načela osjetilne pedagogije jest iskusiti, urediti i oblikovati stvarnost estetičkim elementima koji nastaju kao posljedica bogatog osjetilnog iskustva što znači da je opažanje jače izraženije od pojednostavljenog aktiviranja osjetilnih organa. Štoviše, buđenje osjetilnog iskustva dolazi kao poriv kada dijete boravi u prirodi. To je okruženje prepuno čistoga zraka, vizualnih podražaja, pokreta, boja, tekstura, mirisa i mnogih drugih otkrića za sva osjetila. Osjetilna prerada stvarnosti budi znatiželju te potrebu za istraživanjem i upoznavanjem svijeta oko sebe. Kao što je rečeno u prethodnom tekstu ovoga rada u prirodi djeca mogu istraživati i učiti o biljkama, životinjama, o osnovnim elementima (zemlja, voda, zrak, vatra). Jurčević Lozančić (2016) navodi kako osjetila međusobno sudjeluju u izgradnji i transformaciji znanja, razvoju spoznaje, kreativnom izražavanju i formiranju osobnosti. Upravo, podržavajuća i osjetilno izazovna okolina omogućuje djetetu da integrira svoje osjete.

Osim o svom okruženju, djeca u prirodi mogu spoznavati mnogo i o sebi samima, njihovo kretanje ih potiče na aktivnosti koje se u zatvorenim prostorima manje odvijaju. Primjerice, mogu vježbati svoju ravnotežu, preskakati preko prepreka, balansirati, penjati se, i štošta drugo. Potaknuto bogatim osjetilnim iskustvom, dijete stvara unutarnje slike koje uspoređuje i provjerava. Dijete nadahnuto unutarnjim slikama, postaje istraživač i postavlja brojna pitanja svijetu oko sebe (Bašić, 2011). Djeca uče po modelu što znači da u prvim godinama svog života usvajaju važeće spoznajne modele iz svojeg neposrednog okruženja, odnosno spoznajne modele prisutne u njihovoj sociokulturnoj sredini. Dok obrazovni proces određuje način kako pojedinac usvaja i prerađuje sadržaje i rezultate. Navedeni procesi su povezani jer se obrazovni proces ne može ostvariti samostalno iz vlastitih snaga, već mu je potrebna pomoć i sudjelovanje sociokulturne sredine djeteta. Isto tako, ne ostvaruje se ni interakcijskim proces u kojeg dijete/pojedinac stupa sa socijalnim i prirodnim okruženjem. Nadalje, dijete započinje unutarnji proces prerade u kojem suprotstavlja, odnosno stavlja u suodnos svoje mišljenje sa sadržajem o kojem već ima iskustvo. Znanstvena istraživanja su potvrdila da tek nakon intenzivnog procesa prerade u kojem sudjeluju i emocije će iskustva i informacije prijeći u dugoročno pamćenje (Gray, 2011). Dijete je otvoreno za svijet koji ga okružuje: „...neograničene mogućnosti njegova individualnog razvoja i važnosti poticajne okoline koja djetetu pruža izazove i obogaćuje njegovu uspješnost. Suprotno navedenom, ograničenost ili odsutnost vanjskih poticaja znatno umanjuje stjecanje djetetova iskustva, a time i daljnje razvoja njegovih potencijala, potreba i osjećaja.“ (Jurčević Lozančić, 2016: 77).

4.4. Utjecaj igre na otvorenom na cjeloviti razvoj djeteta

Djeca traže igru u kojoj mogu otkrivati, stvarati i djelovati, traže slobodu, izazove, veliku osjetilnu koncentraciju, drugu djecu i prirodna okruženja. Dječja igra na otvorenom općenito ima veliku važnost za povećanje tjelesne aktivnosti, koja povratno ima niz pozitivnih učinaka: mentalno zdravlje i kvalitetu života, bolje kognitivne i socijalne kompetencije te uspješniju prilagodbu na nova okruženja. Slobodno kretanje na svježem zraku omogućuje djeci visoku razinu tjelesnih aktivnosti koje pridonose razvoju motoričkih i funkcionalnih sposobnosti. Mnoge aktivnosti u vanjskom prostoru uključuju tjelesne aktivnosti poput trčanja, skakanja i prikupljanja prirodnih materijala. Kroz igru na otvorenom razvijaju se gruba (hodanjem po suženim površinama, skakanjem, valjanjem) i fina motorika (primjerice, ulijevanjem i izlivanjem vode, građenjem kula u pijesku, igranjem u blatu). Nadalje, socijalne interakcije na otvorenom pridonose društvenim blagodatima koje se ostvaruju kroz smanjenu inhibiciju i osnaženu otpornost djeteta. Kada su aktivno uključeni u uzbuđujuću igru, djeca se osjećaju moćno i kompetentno što obogaćuje grupno prijateljstvo i socijalnu koheziju (Caillois, 2001). Djeca u okruženju za igru na otvorenom, s fleksibilnijim opcijama igranja, slobodnija su, razvijaju perceptivne vještine i pokazuju manje problematičnog ponašanja u usporedbi s djecom na koja odrastaju u urbanim okruženjima. Uz to, provodeći vrijeme u prirodi djeca ostvaruju veliku prednost smanjenog osjećaja stresa. Kroz igru djeca razvijaju svoje intrinzične interese i uče regulirati svoje emocije, slagati se s drugima na ravnopravnoj osnovi i pritom doživjeti radost (Grey, 2011). Prirodno okruženje potiče druženje djece i uvažavanje drugih, osjećaja i potreba, razvija osjećaj odgovornosti, samokontrole, samostalnosti i sigurnosti. Igra u prirodnom vanjskom okruženju povećava usredotočenost i uvelike pridonosi dječjoj samoregulaciji, samokontroli, ali i jačanju koncentracije. Brojni su primjeri iz života koji pokazuju da je prirodno okruženje prožeto raznolikim detaljima koji osiguravaju bogatu paletu zanimljivih tema koje u djeci bude interes za istraživanjem, promatranjem, opisivanjem i klasificiranjem. Mogućnosti i doprinosi koje povezanost s prirodom nudi pozitivno djeluju na djecu jer su ona zdravija, sretnija, optimističnija i brže se prilagođavaju novonastalim okolnostima. Osim toga, boravkom na otvorenom djeci se povećava samopouzdanje, bolje je njihovo psihološko zdravlje i reduciran je stres.

4.5. *Senzorna integracija u prirodi*

"Senzorna integracija je organizacija osjeta za upotrebu. Putem osjeta dobivamo informacije o fizičkom stanju našeg tijela i okoline koja nas okružuje. Neizmjereno mnogo bitova senzornih informacija pristiže u naš mozak svakoga trenutka, i to ne samo iz naših očiju i ušiju, već iz svakog dijela našeg tijela" (Ayres., Škevin, 2009: str. 16). Iako su nam uglavnom poznati temeljni osjeti kao što su osjet vida, sluha, njuha, okusa i dodira, naše tijelo prima i obrađuje i mnoge druge osjete. U tom smislu Hanscom (2018) ističe kako proprioceptivni sustav ljudskom tijelu pomaže u osvješćivanju položaja udova u prostoru. Prvi sustav prerađuje osjete koje čovjek prima putem zglobova i mišića. Igra na otvorenom može pridonijeti razvoju proprioceptivne uvijek kada djeca izvode neke radnje primjerice kopaju lopatama, grabljaju, penju se po drveću, nose kante s vodom ili izgrađuju utvrde i slično. Drugi sustav koji značajno pridonosi potpunom razvoju pojedinca jest vestibularni sustav u kojem se nalazi centar za emocije, ali i organiziraju sva osjetila. Mozak uz pomoć ovog sustava upravlja pažnjom. Da je tome tako potvrđuje i potreba djeteta primjerice da se vrti oko vlastite osi ili da se penje po stablu. Promatrajući dijete u navedenim aktivnostima vrlo je lako primijetiti da su one često prekinute izjavama odraslih poput: "Ne vrti se, zavrtjet će ti se u glavi!" ili, "Siđi sa stabla, past ćeš!". Djeca postaju sve nesigurnija te im je potrebno osiguravati više mogućnosti za organizaciju osjetila. Potrebno je tijelo stavljati u različite položaje: kotrljati se, vrtjeti se oko vlastite osi, kretati se naprijed natrag kako bi dijete moglo pravilno razviti ovaj sustav. Razvijanje vestibularnog sustava pogoduje razvoju prostorne svijesti, pažnji, vizualnim vještinama poput čitanja i pisanja, emocionalnoj regulaciji i regulaciji aktivnosti (Hanscom, 2018). Priroda djetetu nudi priliku za postizanje intenzivnog senzornog iskustva te angažira više osjeta odjednom.

Slika 1. Razlika hodanja na senzomotoričkoj ploči i hodanja na drvenom trupcu

Na Slici 1. prikazano je hodanje po plastičnoj senzornoj ploči koja nudi taktilno iskustvo, potiče razvoj ravnoteže, sterilna je te se djeca na njoj zadržavaju kraće. Slika desno prikazuje hodanje bosim nogama po drvenom trupcu koje budi bogato senzorno iskustvo. Podražaji koje stopalo prima iz tla i svih neravnina angažiraju rad gležnjeva i mišića, stopalo je u dodiru s prirodom te je dulje zadržavanje u igri (Hanscom, 2018). Iz navedenog primjera lako je uočiti da boravak u prirodi potiče angažiranje više osjetila odjednom. Vjetar, sunce, toplina, neravno tlo i mnogi drugi podražaji izazov su osjetilima. Što je više čula angažirano, više sinapsi je aktivno u mozgu zbog čega su mogućnosti za senzornu integraciju veće na otvorenom nego u zatvorenim prostorima. Često se naglašava da umirujući podražaji prirode donose brojne blagodati koje djeluju terapijski na razvoj ljudskog organizma. Spomenuta autorica smatra da priroda potiče razvoj pažnje: ona zvuči i potiče slušanje; ona je bogatstvo u kojemu se miješaju različite nijanse boja koje poboljšavaju vizualne vještine; ona je raznolika, puna tekstura i neorganiziranosti koje jačaju pažnju. Priroda nudi terapijsko iskustvo, što potvrđuje činjenica da sami izlazak na otvorene prostore i osluškivanje zvukova u prirodi pomaže djetetu u buđenju svijesti o tijelu i osjetima.

4.6. Paradigma avanturističkog iskustva u igrama na otvorenom

Osjećaj slobode i avanture neophodni su sastojci sretnog djetinjstva. Iako su avanturistička iskustva vezana uz igre na otvorenome ozbiljno ugrožena, potrebno je osigurati prilike da ih današnja djeca stječu i razvijaju (Gill, 2010). Autor argumentirano tvrdi da se djeci može osigurati sretno djetinjstvo pružanjem prilika za učenje kroz njihovo vlastito iskustvo. Poticaji iz prirodnog okruženja za učenje i istraživanje su brojni, to su ponajprije različite situacije koje kod djece pobuđuju radoznalost, efekt iznenađenja i aktivno otkrivanje (Jurčević Lozančić i Vuić, 2022).

Helen Tovey (2010) u svom članku s naslovom: Igra na rubu: percepcija rizika i opasnosti u igri na otvorenom (eng. *Playing on the Edge: Perceptions of Risk and Danger in Outdoor Play*) detaljno informira o karakteristikama i vrijednostima rizične odnosno avanturističke igre na otvorenom i njihove važnosti za dječje učenje. Poticaji iz prirodnog okruženja za učenje i istraživanje su brojni: visoko penjanje po drveću, ljestvama, stepenicama, brzo klizanje, nesigurno balansiranje, višenje naopako, vrtnja oko vlastite osi, ljuljanje po konopcima, trčanje niz strme padine i slično... Navedene aktivnosti otvaraju neizvjesnost potencijalnog fizičkog rizika za dijete. Pružanje prilika za poduzimanje rizika od iznimne su važnosti za stvaranje osjećaja odvažnosti, ali i za izgradnju djetetove sposobnosti da procijeni rizičnost nekog ponašanja. Pitanja o riziku i sigurnosti te njihov utjecaj na učenje trebaju voditi

odgajatelje prema promoviranju pedagoškog pristupa koji obogaćuje učenje kroz izazovnu igru i time osiguravaju djetetu dugotrajnu dobrobit. Uskraćivanje prilika i prezaštićivanje djece utire put razvoja nesamostalne, neodlučne i nespretne djece. Rizičnoj igri djeca nastoje pomicati vlastite granice, istražuju, igraju se idejama i istražuju novo i nepoznato. Rizična igra objedinjava tjelesne, spoznajne, kreativne emocionalne i socijalne aspekte (Požgaj, 2015). To su sve one aktivnosti koje djeca svjesno ili namjerno provode s ciljem propitivanja svojih ideja. Utjecaj igre na otvorenom pomaže djeci da steknu važne karakteristike učinkovitih načina djelovanja koji mogu pomoći u ostvarivanju potencijala koje u sebi nose. Zato djeci treba omogućiti iskustva u kojima će moći stjecati osjećaj djelotvornosti i uživanja u izazovima (Jurčević Lozančić i Vuić, 2022). Međutim, ako djeca izbjegavaju izazove ili su obeshrabreni poduzeti rizik, mogu postati, metaforički rečeno, bespomoćna djeca kojoj nedostaje upornost, koja se lako odriču, tjeskobna su ili plašljiva. Strah od izazova reflektira se na djecu preko načina oblikovanja njihove okoline u kojoj borave i stavovima djeci bliskih osoba.

Rizik kao značajka dječje izazovne igre na otvorenom izaziva brojne diskusije među praktičarima. Dok neki tvrde da rizik treba regulirati i kontrolirati zbog čega ga nastoje izbjegavati, drugi pak smatraju da rizik donosi višestruku korist djetetovom razvoju zbog čega ga promoviraju u svome radu. Rizici nisu apsolutni, a percepcija rizika i opasnosti je izgrađena individualno i društveno, zbog čega ono što je prihvatljivo u jednom kontekstu ili kulturi može biti neprihvatljivo u drugoj. Rizik kao kulturna vrijednost određena je prikladnim ili neprikladnim za djecu, a osim kulture, percepciju rizika može oblikovati i spol. Roditelji percipiraju rizičnost i moguću ozljedu prihvatljiviju za dječake nego za djevojčice. Iščitavajući literaturu koja govori o vrijednostima rizične igre potrebno je istaknuti da različite problemske situacije u rizičnim igrama potiču djecu na otkrivanje uzročno posljedične povezanosti. Dubljim sagledavanjem problemskih situacija djeca mogu razvijati različite vještine. Prirodno i spontano djeca povezuju postojeća znanja s novim iskustvima, donose pretpostavke i zaključke što je poticaj aktivnom učenju i suradnji s drugima. Prelaženje i proširivanje granica vlastitih mogućnosti ključne su za djetetov razvoj. Djeci treba dati mogućnost učenja na granici njihovih mogućnosti zbog višestrukog razvoja njihovih kompetencija i razvoja samopouzdanja. Pogreške mogu djetetu pružiti zaštitu od negativnih učinaka u budućim životnim neuspjesima.

Slijedom svega navedenog potrebno je istaknuti da je rizik u igri na otvorenom povezan s emocionalnom dobrobiti, mentalnim zdravljem i otpornošću. Aktivna i uzbudljiva igra može pomoći djeci da se osjećaju moćno i kompetentno, a uz to može pridonijeti zajedničkom prijateljstvu i socijalnoj koheziji. Igrajući se djeca pokušavaju steći kontrolu nad svojim životima i međusobno dijele taj osjećaj kontrole te razvijaju odgovornost (Fjørtoft, 2004). Igre na otvorenom koje su prožete elementima rizika ili avanturizma imaju veliki značaj za dijete jer utječu na razvoj kreativnosti i mašte te doprinose svim aspektima razvoja djeteta. U skladu sa suvremenom paradigmom odgojitelji imaju iznimnu ulogu u osmišljavanju uvjeta koji potiču navedene značajke rizične avanturističke igre na otvorenom.

Zaključak

Igra u vanjskim okruženjima prethodnim je generacijama bila svakidašnja aktivnost djetinjstva. Međutim, intenzivne promjene suvremenog društva sve češće potiču roditelje i odgojitelje da aktivnosti na otvorenom kontroliraju ili onemogućuju kroz prezaštićivanje djece. Razlozi tome su višestruki, zabrinutost za opasnosti koje mogu ugroziti živote djece, urbana okruženja ili ne poznavanje važnosti koje igra na otvorenom pruža djeci. To se može negativno odraziti na cjeloviti rast i razvoj djece te na izgradnju njihovih kompetencija neophodnih za svladavanje izazova u kasnijem životu. U kulturi obilježenoj suvremenim medijima ističe se opasnost od provođenja sve više vremena ispred ekrana, čime su zanemarene mnoge sastavnice zdravoga djetinjstva (Honore, 2009). Da bi se moglo odgovoriti na izazove suvremenog doba, potrebno je uvesti promjene u percepciji kreatora politike, ali i odgojitelja i roditelja koji prepoznaju i uvažavaju vanjski prostor kao bogato i vrijedno okruženje za razvoj, učenje i dobrobit djece. Potrebno je zato osigurati iskustva kvalitetnog vremena provedenog na svježem zraku, uz slobodu i uvjete za ostvarivanje njihovih primarnih potreba za kretanjem i uvažavanjem prava na igru. Igra na otvorenom omogućuje djeci neograničene potencijale za istraživanje, potiče učenje kroz samostalno rješavanje problemskih situacija, razvoj osjećaja sigurnosti te tjelesne, socijalne, emocionalne, kognitivne i mnoge druge potencijale. Ili još konkretnije: „Boravak vani pod vedrim nebom, na livadama, poljima, u šumama, uz potoke, rijeke i jezera. Tamo je svijet manje strukturiran, slobodniji i ima više podražaja nego svijet unutra. Djeca svojom maštom, svojim nagonom za igranjem i kretanjem od svakog komadića prostora naprave nešto poput prirode“ (Renz-Polster i Hüther, 2017: 58). Djeca najveći dio svoga vremena provode u odgojno-obrazovnim ustanovama stoga bi odgojitelji trebali kreirati i provoditi igru na otvorenom kao odgovor na suvremene izazove. U skladu s potrebama djece suvremenog doba, povratak prirodi nužan je radi boljeg razumijevanja i očuvanja prirode te kvalitetnog djetinjstva obilježenog raznovrsnijom igrom obogaćenom prirodnim elementima i iskustvenim učenjem na kreativan, slobodan i prirodan način.

Literatura

- Ayres, A. J., Škevin, V. (2009). *Dijete i senzorna integracija* (2. izd.). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Bašić, S. (2011). (Nova) slika djeteta u pedagogiji djetinjstva. U: D.Maleš (Ur.), *Nove paradigme ranog odgoja* (19-37). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu-Zavod za pedagogiju.
- Bašić, S. (2012). Kriza djetinjstva. *Dijete, vrtić, obitelj*, 18 (67), 10-12. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/124014> (1.9.2022.)
- Bilić, V. (2020). *Odgajanje i odrastanje u digitalnom vremenu*. (monografija). Zagreb: Obrazovni izazovi.
- Fjørtoft, I. (2004). Landscape as playscape: The effects of natural environments on children's play and motor development. *Children Youth and Environments*, 14(2), 21-44
- Gill, T. (2010). Gdje ste se najradije igrali kao dijete?. *Djeca u Europi*, 2 (4), 24-25. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/123522> (1.9.2022.)
- Gray, P. (2011). The decline of play and the rise of psychopathology in children and adolescents (443-463). *American Journal of Play*, 3(4),
- Hanscom, A. (2018). The decline of play outdoors in children - and the rise in sensory issues. - *Early Childhood Education*, Article 23129. Preuzeto s: www.continued.com/early-childhood-education (25.5.2022.)
- Honore, C. (2009). *Pod pritiskom: spašavanje naše djece od kulture hiperroditeljstva*. Zagreb: Algoritam.
- Jurčević Lozančić, A. (2011). Redefiniranje odgojne obitelji. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 13 (4), 122-150. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/78073> (1.8.2022.)
- Jurčević Lozančić, A. (2016). *Socijalne kompetencije u ranome djetinjstvu*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Jurčević Lozančić, A., Vuić, B. (2022). *Sjećanje na djetinstvo*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Juul, J. (2017). *Vaše kompetentno dijete: prema novim temeljnim vrijednostima obitelji*. Zagreb: Naklada OceanMore.
- Louv, R. (2015). *Posljednje dijete u šumi: očuvanje naše djece od poremećaja pomanjkanja prirode*. Lekenik: Ostvarenje.

- Ljubetić, M. (2011). Stabilna obitelj i poželjno roditeljstvo u kaotičnom svijetu – (moguća) stvarnost ili iluzija? (Imaju li perspektivu i/ili alternativu?). U Maleš, D. (Ur.), *Nove paradigme ranoga odgoja* (67-96). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Zavod za pedagogiju.
- Pahlina, C. (2018). Suvremeno djetinjstvo u svjetlu logopedagogije. *Napredak*, 159 (3), 309-324. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/223376> (10.8.2022.)
- Petrović-Sočo, B. (2009). Značajke suvremenog naspram tradicionalnog kurikuluma ranog odgoja. *Pedagogijska istraživanja*, 6 (1-2), 123-136. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/118104> (1.8.2022.)
- Pihač, M. (2011). Igra i kretanje djece na otvorenom – mogućnosti i rizici. *Dijete, vrtić, obitelj*, 17 (64), 34-35. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/124363> (21.7.2022.)
- Pintar, Ž. (2020). Tradicionalna paradigma i progresivizam suvremene paradigme ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja. *Školski vjesnik*, 69 (1), 173-190. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/247379> (1.9.2022.)
- Požgaj, Ž. (2015). Suživot unutarnjeg i vanjskog prostora. *Dijete, vrtić, obitelj*, 20 (77/78), 41-45. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/169972> (5.7.2022.)
- Rajić, V., Petrović-Sočo, B. (2015). Dječji doživljaj igre u predškolskoj i ranoj školskoj dobi. *Školski vjesnik*, 64 (4), 603-620. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/153131> (27.8.2022.)
- Renz-Polster, H., Hüther, G. (2017). *Kako danas djeca rastu: priroda kao prostor za razvoj: novo viđenje dječjeg učenja, razmišljanja i iskustva*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Rogulj, E. (2018). Prikaz knjige: The SAGE handbook of Outdoor Play and Learning autora Waller, T., Añemalm-Hagser, E., Hansen Sandseter, E.B., Lee-Hammond, L., Lekies, K. i Wyver, S. *Educatio biologiae*, (4.), 110-114. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/216501> (25.7.2022.)
- Schepers, W. i van Liempd, I. (2010). Avantura u prirodi. *Djeca u Europi*, 2 (4), 2-3. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/123511> (18.8.2022.)
- Shaw, R., Wood, S. (2009). *Epidemija popustljivog odgoja: zašto su djeca nevesela, nezadovoljna, sebična te kako im pomoći*. Zagreb: V.B.Z.
- Tovey, H. (2010). Playing on the edge: perceptions of risk and danger in outdoor play. U: Broadhead, P., Howard, J., i Wood, E., *Play and Learning in the Early Years: From Research to Practice* (79-95). London, Los Angeles: SAGE Publications.
- World Health Organization. (2010). *Global recommendations on physical activity for health*. World Health Organization. Preuzeto s: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/44399> (2.5.2022.)

World Health Organization. (2019). *Guidelines on physical activity, sedentary behaviour and sleep for children under 5 years of age*. World Health Organization. Preuzeto s: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/311664> (5.6.2022.)

Zloković, J. (2014). Komercijalizacija ranog djetinjstva i stvaranje vrijednosnih „mentalnih mapa“. *Croatian Journal of Education*, 16 (Sp.Ed.1), 291-303. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/117851> (17.8.2022.)

Priručnik Odgoj djece predškolske dobi za održivi razvoj i racionalno korištenje energije, na adresi: <http://docplayer.rs/174985868-Odgoj-djece-pred%C5%A1kolske-dobi-za-odr%C5%BEivi-razvoj-i-racionalno.html> (12.8.2022.)

Europska komisija, UN Agenda 2030. na adresi: <https://knowsdgs.jrc.ec.europa.eu/contribution-goal-by-goal> , 20.07.2022.

Erasmus+ projekt KRETANJE I UČENJE NA AOTVORENOM, na adresi: <https://movingandlearningoutside.eu/wp-content/uploads/2020/10/Croatian-version-Outdoor-Activities-Guidelines-and-Recommendations-for-Preschool-Education.pdf> (16.2.2022.)

Konvencija o pravima djeteta, na adresi: https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni/konvencija_o_pravima_djeteta.pdf (7.8.2022.)

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)